

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Urnehoved.

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

Vilh. la Cour: Urnehoved Landsting. — Hugo Matthiessen: „Hvornhøj Stenvaes“. — G. Friis: Herredsfoged Nis Henriksen. — Urnehoved i ældre Litteratur. — En Udgave af Kilder.

Nr. 9. — 1. MARTS 1930. — 6. Aarg.

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

KJØBENHAVN

ETABLERET 1873

Aktiekapital (fuldt indbetalt) . . . Kr. 50.000.000

Reservefond 31.016.061

FILIALER I:

AABENRAA - AARHUS - ESBJERG - GRAASTEN

HADERSLEV - HORSENS - KALUNDBORG - ODENSE

RANDERS - RØNNE - SØNDERBORG - TOFTLUND

TØNDER - VIBORG - VARDE

Biler udlejes H. Jensen Toft

altid pæne og under paalideligt

Førerskab.

Ogsaa over Grænsen.

Humlekærren, Tønder

Tel. 255.

Indmeld Dem i

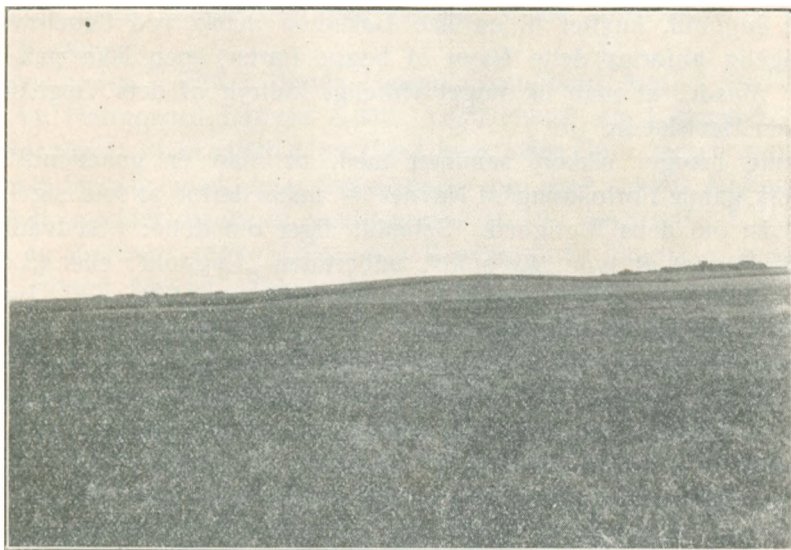
„Historisk Samfund for Sønderjylland“

og tegn Abonnement paa

„Sønderjydske Maanedsskrift“

Urnehoved Landsting.

Af Dr. phil. Vilh. la Cour.

Der rejste sig for et Par Aar siden en heftig Strid vedrørende Beliggenheden af det Sted, hvor det gamle Landsting for de tre sønderjydske Sysler havde været holdt. Man havde egentlig ikke været i Tvivl om, at Tingpladsen skulde søges ved Urnehoved i Uge Sogn (Rise Herred), efter at *J. N. Schmidt* i sin Tid udførligt havde behandlet Spørgsmaalet („Antiquarisk Tidsskr.“ 1849—51); men nu opstillede Ingeniør *Vilh. Marstrand* den Hypothese, at Landstinget havde været holdt Vest for Landsbyen Søst i Ribe Sogn, og han kom til den Formodning ud fra en Række Betragtninger over Færdselsvejenes Udvikling i Aabenraa-Eggen — Betragtninger som i sig selv synes at have været meget hypotetiske. Da Ingeniør Marstrand endnu ikke har udgivet sine Studier over disse Vejproblemer, er det dog umuligt at tage Standpunkt til hans forskellige Paastande. Mig bekendt foreligger der kun et enkelt trykt Indlæg fra hans Haand: en Artikel i „Hejmdal“ (10. September 1926), hvori han svarede paa en Del af den Kritik,

hans Teorier havde vakt. De var fremsat nogle Dage før paa det sønderjydske historiske Samfunds Aarsmøde i Aabenraa, havde allerede da rejst en livlig Diskussion og vedblev i nogen Tid at sætte Sindene i Bevægelse, bl. a. fordi den stedkendte og stærkt historisk interesserede Gaardejer *H. P. Jørgensen* i Uge tog bestemt Afstand fra dem („Hejmdal“ 3. og 28.--29. September 1926).

* * *

Under denne Drøftelse forekommer det mig, at man lod ude af Betragtning et enkelt Punkt, som i hvert Fald i mine Øjne er af den største Betydning for Spørgsmaalets endelige Løsning. Det er Stednavnet *Løgpold*, knyttet til en flad Bakketop netop ved Urnehoved. Selvfølgelig anførtes dette Navn af begge Parter, men ikke paa en saadan Maade, at man fik noget virkeligt Indtryk af dets Vægt som Led i en Beviskæde.

Dette hænger sikkert sammen med, at man er gaaet ud fra Schmidts gamle Fortolkning af Navnet — uden derfor at føle sig helt overbevist om dens Rigtighed. Schmidt siger om dette: „Sædvanligt angives Navnet at lyde „Lø'pold“, undertiden „Løgpold“ eller „Lovpold“. Stavelsen „pold“ betegner en lille Høj, og „Lø“ eller „Løg“ er sikkert det gammeldanske „logh“ = Lov, og Lovpold er altsaa kun Navnets nyere Form. Ogsaa Island har sit *Lovbjerg*, hvor det gamle Althing holdtes . . . ; det vilde i Sandhed være ubegribeligt, om ikke Urnehoved-Tinget holdtes paa og ved det slesvigske Lovbjerg“.

Hertil er at bemærke, at denne Tolkning er oplagt *urigtig*. Det gammeldanske *logh* kan aldrig blive til et *løg-* eller *lø-*. Det er udelukket. Bag Forstavelsen *Løg-* maa der gemme sig et andet Ord, men hvilket?

Det kunde selvfølgelig tænkes slet og ret at være Plantenavnet *Løg*. Utvivlsomt indgaar dette i forskellige danske Stednavne, saaledes som andre Benævnelser for Bevoksning (ogsaa af Urter) kan gøre det. Men det er paa ingen Maade i alle danske *Løg-*Navne, dette er Tilfældet. Bag ikke saa faa af dem gemmer sig noget helt andet, og til Forstaaelse heraf er det bedst at nævne bestemte Eksempler.

Vi har saaledes i Sønderjylland tre Landsbyer af Navnet *Løgum*: Øster, Nørre og Sønder *Løgum*.

Øster Løgum i Sønder Rangstrup Herred skreves 1359 *Øster Lugum*. Paa Bymarken kendes en *Tinghøj* som Minde om en Tid, da Rangstrup Herred endnu ikke var organiseret.

Nørre Løgum (1228: *Løgum*), var Herredstingstedet for *Lø Herred* (1231: *Løgæhæreth*), som havde sit Navn efter Byen.

Sønder Løgum (1350: *Lugum*) i Kær Herred har sin egen Historie, som endnu ikke er skrevet. Saa meget skal kun siges, at dette Omraa-

des Ting efter alt at dømme har været afholdt i Nærheden af Sønder Løgum, før det flyttedes til Læk.

I ingen af disse Navne er der fjerneste Anledning til at finde Plantenavnet *Løg*. Det taler bl. a. Endelsen imod, og ikke mindre kraftigt en Betegnelse som „Løgæhæreth“.

Denne sidste træffer vi ogsaa ovre paa Sjælland. Her ligger Landsbyen *Løve* som det gamle Herredstingsted for *Løve Herred* (1231: *Løghæhæreth*). Altsaa møder vi atter Navnet i den nærmeste Forbindelse med et Herreds- (eller Bygde-) Ting.

Dette maa ubetinget vække vor Opmærksomhed, og uden at ville gaa den paagældende Navnegruppe systematisk igennem skal jeg dog yderligere gøre opmærksom paa enkelte af de *Løg(e)*-Navne, som hører til den.

Der findes f. Eks. i Sunds Herred (Svendborg Amt) i Stedstrup Sogn en Herregaard *Løjtved* (1372: *Løghethwed*) og i samme Sogn en *Løgeskov*. Vi er atter i en Egn, hvor sikre Spor peger imod et gammelt Tinglag med egen Stævneplads og eget sakralt Midtpunkt.

Dette gælder ligeledes ved *Løgtved* (1610. *Løgtuede*) i Hørby Sogn og *Løgtved* (1662: *Løctued*) i Dronninglund Sogn — begge i Dronninglund Herred. De er ikke Herredstingsteder; men hvert for sig er de Bygdemidtpunkter, som maa have haft selvstændig Betydning forud for Herredsinddelingen, og i begges Nærhed findes Sakralnavne, som tyder paa, at Bygdens Kult har været „holdt oppe“ netop her. Forøvrigt skal man huske paa, at ogsaa det ovenfor nævnte *Løve Herred* paa Sjælland har sit *Løgtved* (1320: *Løgæthved*) liggende i en Del af Herredet (Buerup Sogn), som rent bebyggelsesmæssigt har udgjort et særligt Omraade, og med Sakralnavn i umiddelbar Nærhed, at et *Løjtved* (1280: *Løttwedt*) ligger i det sønderjydske Nørre Løgum Sogn, samt at *Løjt* (1335: *Loyte*), Nabosognet til Øster Løgum, muligvis hører til samme Gruppe. At *Løjt* Land bebyggelsesmæssigt har udgjort en særlig Bygd, er sikkert.

Eller vi kan tænke paa *Løgager* (1490: *Løgagger*) i Tem Sogn (Vrads Herred). Her møder vi sikre Vidnesbyrd om en selvstændig Bygd, der maa have haft eget Ting og eget Kultsted, før Herredet blev til, og Herredstinget lagdes i Tems Nabosogn Vrads. Hvad *Løgager* i Vinding Sogn (Ulborg Herred) angaar, træffer vi i dens umiddelbare Nærhed baade en Tingsager og en Tinghøj. Men heller ikke her er det Herredstinget, som har haft hjemme paa dette Sted. Disse Stævnepladser rækker længere tilbage i Tiden, eller de er i det mindste knyttet til et særligt Bosættelsesomraade indenfor Herredet.

Saa kommer vi til *Løjtøfte* (1391: *Kerkæløkætoftæ*, 1610: *Lille Løgethofft*) i Lollands Nørre-Herred, Nabosogn til Herredskirke Sogn, hvor Herredets Ting oprindeligt har været holdt, og hvori Landsbyen

Store *Løjtøfte* (1610: *Wester Løgetøfft*, 1664: *St. Løgetoffte*) ligger. Vi kunde fortsætte med ikke saa faa Navne paa *Løg-, Løj- eller Løv-*, som alle har det til fælles, at *de optræder tæt ved de Steder, hvor vi veed eller kan slutte os til, at der i længst forsvunden Tid har været holdt Ting*. Snart er det selve Herredstinget, der er Tale om, snart et Bygdeting, hvis Oprindelse kan tabe sig i den graa Oldtid, eller som indenfor Herredet har haft en særlig Betydning paa Grund af de lokale Bosættelsesforhold.

At dette er Tilfældet, forundrer os paa ingen Maade. Sagen er den, at alle disse Navne i deres Forled har en ældgammel Betegnelse, som særdeles vel passer paa Stævnepladser, hvor Bygdens eller Herredets Spørgsmaal har været afgjort. Vi træffer det selvsamme Ord i en hel Række norske Stednavne, paa hvilke Sprogforskeren, Prof. *Magnus Olsen* har henledet Opmærksomheden. Det er saadanne som *Lygin, Lye, Lyen, Lystad* o. fl. Om dem alle gælder det samme som om de danske: de optræder dels i umiddelbar Nærhed af gamle Kultsteder, dels er de paaviselig Betegnelser for Tingsteder. Og *Magnus Olsen* drager heraf en Slutning, som uden videre kan overføres paa vort danske Navnemateriale, skønt han af dette kun kender og nævner det sønderjydske *Løgum*, og skønt vore bevarede middelalderlige Skriveformer gennemgaaende er for uklare til, at de alene kan afgøre Sagen. Han siger:

Vi har i vort Sprog en ældgammel Rod *leug-*, der har betydet noget saadant som „at bekræfte ved Overenskomst“. Paa Gotisk finder vi *liuga* = Ægteskab og *liugan* = at tage til Ægte. Fra vort Nutidssprog kender vi alle Ordet *Orlog* = Krig. Det er allerede tidligt indlaant som *ôrlygi* fra Middelnedertysk; men der er ingen Tvivl om, at vi i vort eget Sprog har haft selve de Udtryk, hvoraf Ordet er sammensat. Det foreligger i Oldhøjtysk som *urliugi* sammensat af *uz* = ud af og *liugia* = edelig Overenskomst, Fred. Derfor opfattede Prof. *Magnus Olsen* de norske Stednavne som dannet af et Ord med Betydningen „edelig Overenskomst“, mere specielt som „Sted, der ved edelig Overenskomst er gjort helligt og ukrænkeligt, et fredhelligt Sted, det vil — efter hvad der er oplyst om Navneledets lokale Forekomst — sandsynligvis sige: „fredhelligt Sted, hvor Ting holdes.“

I denne Fortolkning har han saa aabenbart Ret. Vore *Løgtved* er det samme som vore *Tingtved*, vort *Løgeskov* svarer til vort *Tingskov*, vor *Løgager* til vor *Tingager* og vor *Løgpold* til vor *Tinghøj*. Saaledes kommer vi alligevel til et Resultat, der stemmer med J. N. Schmidts, skønt hans sproglige Udgangspunkt var urigtigt.

Naar dette er Tilfældet, og naar den stedlige Tradition henlægger Urnehoved Landsting netop til Pladsen ved *Løgpold*, skal der aldeles

tvingende Grunde til, hvis man vil kuldkaſte Tilliden til Overleveringens Rigtighed. Hertil kommer andre Argumenter, ſom Gaardejer H. P. Jørgensen førte i Marken, og ſom unægtelig synes meget ram-mende. Til Fordel for Flytningen blev der, ſaa vidt man af Refera-terne kunde ſe, kun fremført en Række Hypoteser, hvis Værd var mere end tvivlsom. Ikke en eneste Kendsgerning, om hvilken man kunde ſige: denne Paastand trænger ikke til først ſelv at godtgøres.

* * *

Imidlertid vækker et Navn ſom *Løgpold* ogsaa andre Tanker hos os. Det kan ubetinget ikke være middelalderligt. Allerede tidligt maa den Rod, hvoraſ det er dannet, have ophørt med at være produktiv i vort Sprog. Navnet fører os, alſaa *langt* tilbage i Tiden. Men *hvor langt?*

De oprindelige Oldtidsveje løb *ikke* forbi *Løgpold*. De krydsede Egnens udstrakte Engdrag ved Lovtrup og Uge, hvor *Ollemersdiget* har ſpærret Vadestederne, ſaaledes ſom jeg har redegjort for Sagen her i Tidsskriftet (Oktbr.-Novbr. 1929). Den Oksevej, ſom gaar umiddelbart veſt om *Løgpold*, er fra senere Tider — ingen kan ſige nøj-agtigt, hvor gammel den er, om den ſtammer fra den tidlige Middel-alder eller den afsluttende Oldtid.

Skønt — giver Navnet „*Løgpold*“ ikke en vis Formodning om Vejens Alder? Tingstedet kan dog ikke være lagt her, før Vejen fandtes, og da dets Navn har en ſaa udtalt Oldtidsklang, maa ogsaa Vejen høre Oldtiden til. Tager man fejl ved at ſætte den til et af Aarhundrederne mellem Folkevandringſtid og Vikingetid — alſaa med runde Tal til Tiden mellem ca. 500 og ca. 800?

Lad os i ſaa Fald huſke paa, i hvilken Egn vi befinder os. Vi er i det gamle midtslesviſke Grænsebælte, ſom fra Arilds Tid ſkilte de to ſtore Bosættelsesomraader fra hinanden: Jydernes og Anglernes. Hvad Tiden angaar, er vi i de Aarhundreder, da den endelige Sammen-smeltning mellem vort Riges forskellige Dele blev til, da Angler, Jyder og Daner blev til det danſke Folk. Vi er i det Tidsrum, da det gamle Grænsebælte i ſtærkere og ſtærkere Grad blev udfyldt ved nye Bosæt-ter ud fra det oprindelige Vejnæt, indtil det helt var ſlettet. Selv har jeg paavist, hvorledes de sønderjyſke *lev*-Byer herovre i Øſt danner den første faſte (og udpræget *danſke*) Bro mellem Nordslesvig og Sydslesvig (Gesch. des ſchleswigschen Volkes I (1923), 79 ff.)

Er det da ikke en nærliggende Tanke, at man i denne Sammen-vækſtens Periode har ſluttet de „edelige Overenskomſter“ netop paa et Sted, der laa i Grænsebæltet mellem de to ſtørſte blandt de gamle sønderjyſke Tjod: Jyderne og Anglerne, og ved den Vej, ſom nye Bebyggelser havde ſkabt? Det vilde ikke være vanskeligt at henviſe

til tilsvarende Valg af Stævnepladser paa Grænserne mellem Tjod, som tidligere havde levet deres eget Liv, men som efterhaanden groede sammen eller gik ind under en fælles Administration. Det kan i det smaa ses ved flere af vore Herreder, f. Eks. ved det sønderjydske Rangstrup Herred, oprindeligt to selvstændige Bygder, siden organiseret som eet Herred med Herredstinget liggende i Mellemrummet mellem Bygderne, og endnu senere delt i to administrative Herreds-omraader, omtrent svarende til de tidligste Bebyggelsesforhold.

Men herom maa jeg henvise Læseren til min Behandling af Spørgsmaalet i den nye Sønderjyllands-Historie, der nu begynder at udkomme.

Jeg tror afgjort, at det forholder sig saaledes. I en skitse mæssig Fremstilling som denne kan naturligvis kun de grove Linier trækkes op. Enkelthederne maa gemmes til anden Lejlighed. Men alt peger i denne Retning. Hvad der i Middelalderen blev Urnehoved Lands-ting, det blev af ældgammel Sædvane trofast holdt paa den *Løgpold*, som allerede længe før vor historiske Tids Begyndelse havde været det fælles „fredhellige Sted“ for Nordslesvigs og Sydslesvigs Befolkning, for Jyder, Angler og Daner. Urnehoved-Tinget faar et langt dybere Perspektiv ved denne Betragtning; men saadan gaar det jo saa ofte: hvad vi tror er forholdsvis ungt, viser sig at have stærke Rødder i en fjern Fortids Sædvaner og Overleveringer.

Og jeg slutter denne lille Skitse med et Spørgsmaal: Var det ikke paa Tide, at man fik fredlyst denne snart nedpløjede „Pold“ og paa det gamle Urnehoveds Tingplads fik rejst en Sten, som kunde vidne for Efterslægten, at ogsaa *vi* kender de „edelige Overenskomster“s Ukrænkelighed og med Glæde stævner derhen, hvor Folket samles i Endrægtighed og Fred, som det sømmer sig, naar et helligt *Ja* har bundet os sammen?

November 1929.

„Hvornhøj Stenvaes“.

Det brolagte Stykke af Hærvejen over Urnehoved.

Af Hugo Matthiessen

Fra Viborg, Jyllands ældgamle Hovedstad, hvor Veje samledes fra alle Verdenshjørner, strækker der sig en navnkundig Færdsels-aare — „Hærvejen“ som den kaldtes i gammel Tid — ned gennem Halvøen til Danevirke, hvor den ad Kalegat, Oldtidens Vigledsdor, d. e. Kampskarens Port, fører ind gennem Aabningen i Volden og fortsætter mod Syd.

Oprindelig har denne, delvis af Runestene afmærkede Vej været et sammenhængende Hele, der har fulgt Vandskellet inde ved Vest-siden af den jydsk Højderyg lige til Skodborg Aa. Her satte den over Vandløbet og søgte i en Bue at finde frem gennem Ryddene i den vældige Farrisskov over Skodborg, Jels og Oksenvad Sogne, hvor den bøjer mod Sydøst ind over Sommersted Hede. Kun svage Spor i Terrainet giver nu en Antydning af dens Forløb over denne Strækning, medens det med Sikkerhed vides, at den har styret sin Kurs mod Immervad ved Rudbækken for der at forenes med den yngre, saakaldte „Oksevej“, der kom dragende fra Haderslev. Under dette Navn fortsætter den sin Vandring mod Syd.

Allerede ved Midten af Middelalderen begyndte imidlertid den Udvikling, der lidt efter lidt skulde søndersprænge den gamle Hærvej i 2 Dele. Fjordbyernes Opkomst trak Færdselen ud til Siderne, Ribes store Opblomstring fra Tiden o. 1200 virkede i samme Retning, og saaledes gik det til, at Vejstrækket skiltes ad i 2 Hovedveje, den ene fra Viborg over Jelling til Kolding, den anden, „Oksevejen“, fra Haderslev over Immervad mod Danevirke, medens Midten af den tusindaarige Route paa Strøget over Skodborg gled ud af Trafiken og i Tidernes Løb prisgaves fuldstændig Glemsel.

Paa sin lange Vandring inde i Jylland passerede det store Hærstrøg Vikingekongernes Sæde i Jelling, og Sonden for Kongeaen førte det sin Linje hen over det store Skovbjerg, hvor Sønderjyderne fra gammel Tid stævnedes sammen paa Tinge.

Ikke mindst paa denne Strækning har ældre Forfattere naturligvis viet den en særlig Interesse, og under Uge Sogn hedder det saaledes 1781 i „Danske Atlas“:

„Det i den gamle Historie saa bekendte Urnhoved, som her i Almuens Udtale kaldes Hvornhøj, hvor Hertugdømmets Landsting og Stændernes store Forsamling i gamle Dage var, gaar tværs over et Næs, som skyder ud fra Apenrade, Bolderslev og Uk Skov, og er en lang Stendæmning af $\frac{1}{4}$ Mils Længde, som tager sin Begyndelse paa Uk Byes Mark, paa den fra Flensborg til Haderslev gaende gamle Vej“.

Denne løber endnu i sit Leje — og Stenbroen findes endnu.

Hærvejen — „Kongens Aelvej“, d. v. s. Adelvej, som den her kaldes — bevæger sig i Bugter op over Urnehoveds Bakkeknude og fremtræder paa denne sin ca. 1 Fjerdingvej lange Vandring „tværs over et Næs“ den Dag i Dag som en solid Stendæmning over Leret, brolagt i en Bredde af 6—7 Meter med Marksten paa Størrelse af en knyttet Næve eller lidt mere.

Denne haardt befæstede Vejbane — „Hvornhøj Stenvaes“ som den hed i ældre Tid — er ikke et enkelt Dække af Sten, men om-

hyggeligt bygget af 3 Lag, det ene under det andet, lagt med et sparsomt Mellemlag af rent Grus i indtil 40 cm Dybde umiddelbart paa den naturlige Lerbund og uden indskudte Kulturaflejringer, saaledes at den uden Tvivl maa være bleven til i et Træk i hele sin Udstrækning og Drøjde. Genstridige Brosten, som efterhaanden har arbejdet sig op over Naboerne, er naturligvis i Tidernes Løb fjernede i Mængde, Trykket af Vognhjulene har presset større eller mindre Partier ud af Leje, og endnu i vore Dage skrælles der stadig under Reguleringer og Ubedringer af Vejlegemet Stumper af Stenbroen, som saaledes langsomt skrumper ind Aar efter Aar.

Til Trods for dette ikke ubetydelige Svind har det dog — i yderste Frist tør man vel nok sige — været muligt at skaffe Klarhed over „Stendammens“ oprindelige Karakter og Udseende.

I Juni Maaned 1928 havde Forfatteren Lejlighed til — bistaaget af Gaardejer Lorenzen fra Bolderslev og H. P. Jørgensen fra Kastvraa — at foretage en Række mindre Gravninger i Vejbanens Yderkanter, ved dens Midte og ude i Rabatterne særlig paa Strækningen langs den Mark, hvor „Løgpold“ ligger, og i hvis nordvestlige Hjørne der ud mod Oksevejen endnu findes Brudstykker af Gulvfliser og røde Munkesten som Minder om den for over 100 Aar siden nedbrudte Steinberg Kro.

Takket være disse Smaagravninger baade langs Løgpold Mark og med Mellemrum lige til Skraaningen ved den tidligere Petersborg Kro, lykkedes det nu at faa afgjort Sikkerhed for, at „Hvornhøj Stenvaes“ i sin Velmagt har været en 6—7 Meter bred Brolægning, indrammet paa Ydersiderne af større Kantsten og delt i Midten paa langs af en tilsvarende Række, saaledes at der fremkom 2 ensartede, sideløbende Kørebaner à 3 Meters Bredde.

Agrene til begge Sider af Vejen her gik fra ældre Tid under Navnet „Stenbrolykkerne“, men brede Striber af disse maa forhen yderligere have været udlagt til bløde Drivveje for de Tusinder af Stude, som aarligt kom dragende i Drifter ad den store Oksevej, medens Vognfærdselen naturligvis henvistes til den haarde Vejbane, — og de paafaldende mange Hestesko, yngre og ældre Typer imellem hinanden, som fra Aar til andet opsamles paa disse Marker, bærer Bud om en levende, gennem Aarhundreder fortsat Færdsel.

Jorddiger med frodige Hegn snævrer nu Hærvejen kendeligt ind, gamle Egestubbe skyder atter kraftige Skud, medens de før ubarmhjerligt holdtes i Ave og alle Hasselbuske og Træer afbarberedes totalt i de Dage, da Heste, Faar og Oksernes Tusindtal trak over Forbjerget i tætte Karavaner og graadigt fortærede alt, hvad Mulerne kunde naa.

Som ovenfor omtalt har Tiden taget haardt paa den gamle Stendæmning over Urnehoved, og i særlig Grad er det naturligvis gaet

ud over Midtrækken og Kantstenene, der var større end de øvrige Brosten og derfor lettere kunde skyde generende op over de øvrige og komme i Konflikt med Vognhjulene. Ganske naturligt har man derfor først og fremmest forgrebet sig paa disse Dele af Stenbroen, saaledes at der nu kun er forholdsvis faa Rester tilbage af dennes oprindelige Deling i 2 parallelle Baner. Kun ved at foretage en Række Prøvegravninger kunde det afgøres med Vished, hvorledes det oprindelige Forhold havde været.

Urnehoved Bakkens stive Ler gjorde det tvingende nødvendigt at anlægge en saadan solidt bygget Stenvase, da tungt læssede Vogne ellers uvægerligt vilde blive stikkende i Pløret — og uvilkaarligt melder sig derfor det Spørgsmaal, naar dette i sin Art ret storladne Vejarbejde kan tænkes at være udført; thi i Virkeligheden er det ikke saa lidt af en Bedrift, Summen af det møjsommelige Slid, som skulde til for at hente Stenene paa de nærliggende Heder og i Tusinder af Læs — mindre har ikke kunnet gøre det, naar man husker, at det én Fjerdingvej lange Brodække bestaar af 3 Lag Sten — slæbe dem op paa den genstridige Lerknude.

„Hvornhøj Stenvaes“ maa være gammel, men Holdepunkter for en sikker Datering savnes desværre; i „Danske Atlas“ 1781 og af H. O. Scheel i hans „Udkast af Krigens Skueplads“ 1785 omtales den som en Antikvitet, og med Sikkerhed ved man kun, at Brolægningen har været i Brug i over 300 Aar.

I Aaret 1623 drog Fyrst Christian den Yngre af Anhalt til Danmark for at se sig om og besøge Kong Christian den Fjerde, og i den Dagbog, han forfattede om sin Rejse og dens Mærkværdigheder, fortæller han udtrykkeligt, hvorledes han paa Strækningen mellem Flensborg og Rise — han rejste naturligvis ad den gamle Hærvej — passerede et smukt, jævnt Vejstykke, der sine Steder var brolagt. Allerede da har Vejen saaledes haft sin haarde Brolægning, og ved Tiden o. 1650 omtales denne da ogsaa udtrykkeligt af Dankwerth som „Steindam“, medens Nederländeren Ulrich v. Werdrum, der 1674 tilbagelægger denne Strækning, ligeledes fortæller om en stenlagt Vej ad Toldsted til. Efter al Sandsynlighed rækker den imidlertid betydeligt længere tilbage i Tiden.

Spørgsmaalet om selve Vejens Ælde og dens Brolægning synes nemlig nøje at hænge sammen; thi uden Dække af Stenbro vilde en af Vogne befærdet Vej næppe have haft Mod til at kravle op paa Urnehoved. Dog har man muligvis i Oldtiden og langt ind i Middelalderen helt opgivet at trodse det skovgroede Bjerg og i Stedet valgt at gaa Vester om dette i en Bue over Bolderslev og Uge. Paa de lave Landdrygge, der her som faste Broer skyder sig ud i det store Aa- og Moseland med naturlige Vejforbindelser Vester ud, har Færd-

selen kunnet finde Fodfæste og nogenlunde tørskoet komme uden om Urne-Forbjerget, og disse Muligheder har Hærvejen taget i Brug — for længere Syd paa paa Heden ved Povls Kro atter at bøje ind paa sit senere Løb.

Gravhøje og Oldtidsfund sandsynliggør en forhistorisk Trafik ad disse Linjer, og de gaadefulde gamle Diger, som med Pæle af tilhugne, tæt sammenstillede Egestammer forlængedes i Flankerne ud i Mosedragene, synes yderligere at bestyrke Formodningen om deres Ælde; thi disse Spærringer — „Ollemersvold“ som de kaldes under ét — maa oprindeligt have tjent som Lukke over de store Folkeveje, der mellem Vandløbene førte videre ud imod Vest (nærmere herom Dr. Vilhelm la Cours Afhandling i „Sønderjydske Maanedsskrift“, 6. Aarg. 1929, Nr. 4—5).

Øst paa har disse Færdselsaarer blandt andet haft Forbindelse Sønden om Urnehoved med Aabenraa-Eggen og Varnæs, der i Valdemar Sejrs Dage træder frem som en lille Købing med Færgefart over til Øerne — og nøjagtigt paa samme Maade som 2 andre Mærkepunkter paa den tusindaarige Hærvej, Viborg og Jelling, var Sønderjydernes gamle Landsting saaledes fra alle Verdenshjørner indspundet i et Væv af middelalderlige Veje. Set i Sammenhæng med denne Kendsgerning bliver det først fuldt forstaaeligt, at Landsdelens Stammer i gammel Tid og hele Middelalderen igennem valgte Urne-Knuden til Mødeplads.

Mens Tinget her endnu stod ved Magt, maa Storvejen imidlertid have bestemt sig til resolut at skyde Genvej tværs over det frem-skudte Skovnæs; thi fra Gratbjerg paa Bakkedragets søndre Del i Uge Skov strakte der sig endnu i Mands Minde Rester af en Grav og et Jorddige — „Hornshoved Skanse“ — over Petersborg Kros Marker ned i Ligaards Enge ved Uge Bæk. Forfattere fra det 18. Aarhundrede omtaler dette Virke, der sikkert da var i bedre Stand, og Traditionen slog det i ét med „Ollemersvolden“. Som paavist af Dr. Vilh. la Cour i den ovenfor citerede Afhandling, hvori han opløser dette Virke i flere adskilte Vejspærringer, maa „Hornshoved Skanse“ imidlertid efter al Sandsynlighed være noget for sig. Dets Opgave har været at lukke tværs over Hærvejen over Urnehoved, og i Slægt med en Række andre endnu paaviselige Jordværker af lignende Art, som dækkede denne Færdselsaare paa dens lange March, synes det nu næsten totalt udjævnedes Spærredige i alle Tilfælde at tildele Vejen og dermed utvivlsomt ogsaa dens Stenbro — en ikke ubetydelig Ælde.

Herredsfoged Nis Henriksen.

Af Dr. G. Friis.

I „Sønderjydske Årbøger“ 1891 har Læge Dr. Friis i Tønder givet en længere Skildring „Herredsfoged Nis Henriksen og hans Slægt“. Af denne giver vi efter følgende det Udsnit, der omhandler Nis Henriksen, hvis Navn er knyttet til Urnehoved, idet dog Noterne udelades, da de altid let vil kunne efterses i Årbøgerne.

Som Familiens Stamfader må sættes Peter Petersen, der var født c. 1390 i Lændemark, Bylderup Sogn, og c. 1420 kom i Besiddelse af Haistrupgård, som der fortælles ved Giftermål, — Hustruens Navn er gaaet i Forglemmelse. Han havde straffet sin Karl for begåede Uordener, hvorefter denne dræbte ham med en Økse ved en Ålegård vesten for Gården. Han efterlod fire Børn, fra hans anden Søn, Nis, nedstammer Familien Esmarch, og blandt denne Families Medlemmer den bekendte Kirurg Geheimemedizinalrath Professor Dr. med. von Esmarch i Kiel.

2. Slægtled.

Peter Petersens ældste Søn, Henrik Petersen arvede Haistrupgård efter sine Forældre og nævnes i Løgumkloster Diplomatariet 1470 og 1500 (Ein godt the Hastorp dar Hinrick up wanth). Hans Hustru Ellen var fra Vollerup, og med hende havde han fem Børn, af hvilke

3. Slægtled

Nis Henriksen (f. 1478 † 1554) er mest bekendt. I danske Herreds-breve (Løgumkl. Diplom.) kaldes han Nis Hierrissen eller Hierriksen, i plattyske Henricksen eller Hinricksen, først hos Moller (Jonas Højer) Hinrichsen. Han blev keiset og valgt til Herredsfoged i Slogs Herred 1518; 1523 mødte han på Urnehoved Ting og søgte at få den Frederik I. fjendtlige Bondehær til at skilles ad, idet han navnlig fastholdt, at Frederik nu havde Landet i Besiddelse, og at Christiern II. først skulde føres tilbage, hvortil deres Magt vilde være altfor ringe. Hos en stor Del af Forsamlingen mødte han stærk Modstand, fra hårde Ord kom det til Håndgribeligheder, han blev hårdt såret, fem Pile blev hængende i hans tykke røde Kappe, og han udenslap kun ved Hjælp af sin rappe Skimmel, der hurtigt bragte ham bort fra det urolige Ting og udenfor hans Modstanderes Rækkeevne, men da havde han opnået, hvad han kæmpede for, — Bønderne gik hver til sit. Kappen med Pilene tilligemed hans Sporer hængte i Bylderup Kirke til henimod Slutningen af det forrige Århundrede. Barfod synes ikke at være tilfreds med Nis Henriksens Optræden på Urnehoved Ting, — efter min Mening var hans Optræden fuldkommen korrekt, når man sammenholder den med Datidens Tænkemåde. Urnehoved lå på den Tid indenfor hans Herred, han var hertugelig Herredsfoged og havde som sådan intet at gøre med Kong Christiern.

Begivenheden på Urnehoved har Sognet udsmykket paa følgende Måde, således som det endnu fortælles her på Egnen om „den gamle Herredsfoged“.

En Konge havde to Sønner, og da den ældste ved Faderens Død var i Udlandet, bemægtigede den yngste sig Tronen. Efter sin Hjemkomst vilde den ældste ikke finde sig heri, og det truede med en

Borgerkrig, da de bleve enige om at vælge N. H. til Voldgiftsmand, og derfor stevnede ham til at møde en bestemt Dag på Urnehoved Ting. Han havde en Skimmel, en udmærket Løber, som han nu fodrede med Simler og Mælk, og efterat han endnu havde anskaffet sig en tyk og vid Reisekappe, kom han til den bestemte Tid ridende op på Tingstedet, hvor begge Prindser med deres bevæbnede Følge allerede vare ankomne. Han steg nu ikke af, men raabte saa højt, at det kunde høres over hele Tinget: „Landets Folk skal holde med Landets Barn“, hvorefter han vendte sin Skimmel og sprængte afsted, forfulgt af den ældste Prindses Folk, der beskøde ham med Pile, af hvilke fem bleve hængende i hans af Vinden oppustede Kappe. Han fortsatte sin Flugt, og da han var kommet et Stykke frem, var Vejen spærret af en Vogn, som hosstående Folk, der kjendte deres Herredsfoged, vilde trække til Side, men han råbte, de skulde lade den stå, og satte hen over den. Noget længere fremme kom han til et lukket Led, som en Kone netop var i Færd med at åbne, da han råbte, at hun skulde lade det stå lukket, satte han over det og reddede sig ind i den bagved liggende Skov, hvor han holdt sig skjult, indtil alt var kommen til Ro.

Kong Frederik belønnede senere, dog vistnok endnu samme År, sin Herredsfoged for hans Troskab, hvortil han vel kunde have Anledning, da N. H. havde ydet ham en væsentlig Tjeneste på en Tid, da Kronen endnu vaklede paa hans Hoved. Dotationsbrevet er vistnok gaaet til Grunde, og Meddelelserne vedrørende denne Sag maa optages med nogen Forsigtighed. Jonas Høier (f. 1587 † 1640) siger, at Frederik I. gav N. H. Haistrupgaard fri og gjorde ham selv til Frimand, og hos Petrus Fabricius hedder det (1616), at hans Landsfyrste begavede ham med stor Frihed og arvelig Eiendom. Haistrupgaard var en hertugelig Fæstegaard, og det var den endnu under Sønnen Hans Nissen, til hvem den bortfæstes den 28. Aug. 1566 „saaledes som hans Fader fik den af Kong Frederik“. Udtalelserne hos Høier og Fabricius kunne derfor ikke være ganske rigtige, -- han kan kun have faaet Eiendommen som Arvefæster eller Arveforpagter, maaske med Ret til at sælge og pantsætte.

Hvad det andet Punkt angaar, at han blev gjort til „Frimand“, kan Høier kun hermed mene, at han blev adlet, men om han har Ret i denne sin Paastand, kan være et omtvistet Spørgsmaal, og det kan næppe interessere her at opregne de Grunde, der kunde tale for og imod, Sagen lader sig ikke afgøre ved Hjælp af de Dokumenter, der for Øjeblikket staar til Raadighed.

Familiens Mærke er den forreste Halvpart af en til Højre springende rød Hjort med en gylden Slange i Munden i hvidt eller Sølv Felt, — paa Hjelmens det samme Mærke, Hjelmdækkerne hvide og røde. Nogle havde udeladt Slangen, saaledes den Gren af Familien, der gik til Lüneborg, og hos nogle springer Hjorten til Venstre — senere Generationer havde føjet en Trægruppe til.

Da N. H. senere kom i Besiddelse af Vraagaard, der ogsaa var en hertugelig Fæstegaard, fik han samme Rettigheder for den som for Haistrupgaard, og fik Lov til til eget Brüg at fælde Bygningstømmer og fede Svin i Hertugens Skove. Ogsaa andet Jordegods vidste han at erhverve sig hos Landsherren, saa det synes, at han

har forstaaet at tale sin egen Sag ligesaa godt, som han paa Tinget forstod at tale sin Hertugs og Konges.

I det Mindste indenfor Slogs Herred har han været en meget mægtig og anset Mand, ellers vilde Erindringen om „den gamle Herredsfoged“ ikke have holdt sig til Nutiden. Endnu et Sagn fortæller om ham, men hvad der ligger til Grund, er ikke godt at vide.

En Mand faldt i Aaen ved Rends, en anden Mand ilede til og vilde række ham en Stang, men var saa uheldig at støde ham i Øjet. Han blev vel reddet, men mistede Synet paa det paagældende Øje, og anklagede nu sin Redningsmand for Legemsbeskadigelse. Nis Henriksen kunde ikke blive enig med sig selv om, hvorledes han skulde dømme i denne Sag, da han en Dag red over Jeising Banke og der saa tre Dreng, af hvilke den ene sad paa Diget ved Veien med et Hestedækken om sig, medens de to andre stode foran ham. N. H. holdt sin Hest an og spurgte, hvad de bestilte, hvorpaa han med Dækkenet sagde, at han var Herredsfoged, at de to andre vare Rendsere, at han var i Færd med at dømme dem imellem og lige havde dømt, at den Reddede skulde springe ud paa det Sted, hvor han havde været i Livsfare, og hvis han kunde redde sig selv, skulde han have Skadeserstatning, raabte han derimod om Hjælp, skulde hans tidligere Redningsmand være sagesløs. N. H. fandt denne Dom meget snild, gav „Herredsfogden“ nogle Smaamønter og dømte senere, som Drengen havde gjort. Det tilføjes, at Udfaldet blev meget ulykkeligt for den Paagældende, der druknede. Fortællingen minder en Del om en af Historierne i 1001 Nat.

Nis Henriksens Hustru var fra Vellerup i Agerskov Sogn. Hvor-naar han blev gift, vides ikke, maaske 1576, han blev nemlig selv optaget i Frue Kjøbmandslag i Flensborg 1515, — han besad Huse i Flensborg — og Fru Anna 1517. Af deres otte Børn ere de to rimeligvis døde tidligt, idet der kun forekommer seks i Delingsakterne. I Bylderup Kirke findes en Ligsten, der efter Traditionen skulde have dækket Ægteparret, nu ligger den foran Prædikestolen under Mand-folkestolene¹⁾, og det er derfor forbundet med en Del Vanskelighed at læse den iøvrigt tydelige Indskrift. Der staar: Anno domini M V C L III (Resten af denne Side er dækket af Træværk) roord hier vorde begravet Nis Henriksen Hargesfoget dem Godt ane Troivel guedeg — Got min hogest Trost. — Paa Haistrupgaard findes en Glaspokal, paa hvilken man ser et rigtignok meget beskadiget Oliemalerie forestillende Nis Henriksen paa sin steilende Skimmel i sin flagrende røde Kappe. Paa den modsatte Side synes det, at Vaabnet har været anbragt. Er Billedet rigtigt i sine Enkeltheder, maa han have baaret et Harnisk under Kappen. Ansigtstudtrykket modsiger ikke Jonas Høiers Dom: „Er war ein verschlagenes Weltkind“. — Desuden findes paa Haistrupgaard to Oliemalerier i Legemsstørrelse, — Traditionen vil vide, at det er „den gamle Herredsfoged“ og Fru Anna, men har næppe Ret, da Dragterne ere c. hundrede Aar yngre, det er maaske (?) Hans Nissen og Dorothea Stridebeck.

¹⁾ Se „Sønderjydske Maanedsskrift“, 1. Aarg., S. 160; 4. Aarg. S. 57–58.

Urnehoved i ældre Litteratur.

Danckwerth: Neue Landesbeschreibung 1652 (Oversættelse):

Det gamle slesvigske Landsting: Ved Toldsted ligger Byen (Stedet) Urnehoved, hvor det slesvigske Ridderskab i gammel Tid plejede at holde sine Conventer eller Landdage, paa aaben Mark midt i Fyrstedømmet Slesvig; ligesom det holstenske Ridderskab plejede at samle sig ved Bornhøved. I Urnehoved paa Landstinget er Kong Erik Emune Anno 1139 blevet dræbt af en Adelsmand ved Navn Sorte Plov og er blevet begravet i Ribe. Andre paastaar, at dette Landsting holdtes i Nørre-Goes-Herred ved Store og Lille Arnhoved, hvor ogsaa Kongen skal være blevet dræbt.

A. F. *Büsching*: Kurzgefasste Staats-Beschreibung der Herzogthümer Holstein und Schleswig. Hamburg 1752, S. 157 (Oversættelse):

Sognet *Jordkier*, hvori Landsbyen Tolstede, ved hvilken Stedet Urnehoved ligger, hvor det slesvigske Ridderskab fra Arilds Tid har holdt deres Landdage under fri Himmel. I Tolstede er et Toldsted.

Joh. Fr. *Hansen*: Vollst. Staatsbeschreibung des Herzogthums Schleswig. Flensburg 1770, S. 379. (Oversættelse). *Jordkier*, hvori Landsbyen Tolstedt ved hvilken Stedet Urnehoved ligger mod Øst . . . videre ordret som *Büsching*.

Wilh. E. *Christiani*: Geschichte der Herzogthümer Schleswig und Holstein. Flensburg u. Leipzig 1775, I. S. 385 f. (Oversættelse):

I Fortællingen af dette Tidsrums Historie er forskellige Gange nævnet et berømt gammelt Tingsted, som har ført Navnet Urneting, Urnelandting eller Urnehoved-Landting. Sueno Aggesen betegner det Urnense Placitum og Saxo Grammaticus urnicam concionem. Det var et gammelt slesvigsk Retssted på åben fri Mark, Øst for Byen Tollstedt i *Jordkier Sogn* i Apenrade Amt, hvor ikke blot Domstolene plejede at holdes, men ogsaa Landdagene, Ridderskabets og Hertugdømmet Slesvigs Stænders Forsamlinger og Kongernes Hyldinger.

Jac. *Langebeck*: Scriptorum rerum danicarum medii ævi. København 1772. I. S. 61. f. i Sven Aagesøn: De danske Kongers Historie:

Thi paa Urnehoved Ting, der gennemborede en vis Plov, med Tilnavnet den Sorte, ham med en Lanse, som han stod omgivet af sine *Hirdmænd*. Fodnote: Urnehoved Landsting var Sydjylland eller den slesvigske Hertugs Domsted og almindelige Torv (Mødested). Her var denne Provins's almindelige Tingsted, her var de offentlige Conventus, her var det ogsaa Hyldingen af Kongerne foregik, Saxo p. 248 og 273. Endvidere omtale Huitfeldt 139, 341, 330 Urneting og Urne Landsting. Stedet Urnehoved laa ikke langt fra Byen Aabenraa, nærved det de Rejsende velkendte Toldsted, der, som man ved, ligger i *Jordkier Sogn*, Riisherred, i Aabenraa Amt. Hos Westphal IV. Bind siges i Fortalen Side 216 med Urette, at Byen Urnehoved har ligget nær ved Viborg i Nørrejylland; men jeg tvivler, om Urneting har været Stedet for Kongens Drab. . .

C. C. Lorenzen: Rejseskildringer, Fortællinger og Sagn fra Sønderjylland. Kjøbenhavn 1877; S. 63 ff.

„Vi begive os nu til *Hjortkjær* Sogn, hvor Kongen i ældre Tider i Byen *Søderup* havde en Kongsgaard. „Kongefaderen“ *Svend Estridsøn*, der havde holdt Ting paa Urnehoved og nu følte sig så svag, at han nok mærkede Dødens snare Komme, naaede paa sin Hjemrejse til Sjælland ikke længere end til Søderup Kongsgaard, hvor han døde den 29. April 1076. — Det er i øvrigt mærkeligt nok, at man i Tidens Løb saa aldeles har kunnet blive i Uvidenhed om, hvor det gamle, berømte *Urnehoved Tingsted* har været, skjønt det jo først ophørte at være Forsamlingsstedet, da Raadhussalen i Flensborg blev bestemt til Sæde for Herreddagen, og ikke faa offentlige Handlinger, hele Landet vedrørende, her bleve foretagne t. Ex. Harald Kesjas Valg til Konge 1135 og Knud den VI's Hylding 1182. Det var ogsaa her, at Herredsfoged Nis Henriksen af Hajstrupgaard i Bylderup Sogn nær var bleven dræbt af Bønderne

Et andet Sagn beretter, at Kong Christoffer af Bayern kun med Nød og næppe slap fra Urnehoved Ting med Livet; kun en Bonde frelste Kongens Liv ved med Snarraadighed at putte ham i en Hakelsesæk og bære ham midt igjennem den forbitrede Mængde, der raabte paa Erik af Pommern. — Den gamle Historieskriver Svend Aagesøn og en anden Krønikeskriver henføre ogsaa Erik Emuns Drab til Urnehoved, og et gammelt Rim lader Kongen sige:

Paa Urnehovit, Jyllands Ting,
Som jeg blandt Folket stod i Ring,
Mig slog der Plog hin sorte;

men denne Daad udøvedes vistnok paa Hviding Ting ved Ribe.

Tre Sogne har man nævnt som Stedet for *Urnehoved Tingsted*, nemlig *Hjortkjær*, *Uge* og *Bjolderup*. Vi nægte ikke, at vi hælde til det sidste Sted, hvor nu en til Dels jævnet Høj *Løgpold*, d. e. Lovpold, Lovhøj sikkert i Folkemunde betegner det gamle Lov- og Tingsted, skjønt en Bondegaard i Uge i Folkemunde kaldes „Hvornhøj“ d. e. Hornhoved, mulig en Forvanskning af Urnehoved.

I det nævnte Bjolderup Sogn ligger Byen *Bolderslev*, der skal have Navn efter Balder, som efter Sagnet paa Tohøj bestod en Kamp med Kæmpen Rune, hvem han dræbte, og hvorom det hedder i Rimet:

Balder, Rune og hans Vyv
di ypped dem en stor Kyv
men aa Tohøj
der slov Balder Rune døj.

Vi bevæge os altsaa her i en fra gamle Dage bekjendt og navnkundig Egn, hvis Beboere i øvrigt endnu som den Gang udmærke sig ved deres jævne, trofaste danske Sindelag.

En Udgave af Kilder.

Under titelen „Quellen zur Frage Schleswig-Haithabu“ har Professor Otto Scheel og Peter Paulsen fra Vestered i Kiel udgivet en overmåde nyttig bog for historikere. -- Den indeholder først en række runetekster, begyndende med Vedelspangstenens indskrift; derefter følger udtog af årbøger og breve; tredje afsnit hedder „Vitae et res gestae“ (Levnedsbeskrivelser og hændelser) og indeholder f. eks. Kilder til Ansgars levned og udtog af Adam af Bremen. Fjerde del er udtog af sagaer, femte hedder „Geografiske og Kulturelle efterretninger“. Alle disse kilder synes smukt og upåklageligt gengivne, og der er sikkert mange, der vil være glad ved at have dem således samlede og ordnede. Litteraturhenvisningerne er ret rigelige og meget skøn-somme.

Som tillæg bringes en fortegnelse over marknavne på vestsiden af Haddeby Nor; deriblandt „Bustedt“, „Hollgrøv“, „Trany“ og „Lund“; iblandt marknavne på østsiden af samme nor anføres bl. a. „Klindt“, „Schier-Lund“, „Jüklund“, „Schaarschlag“, „Auf dem Schaar“ og „Kortlund“. Skrivemåden synes at være øjeblikkets tyske fra markkort og kommunearkiv. Der er flere af navnene, der kan være danske, navne, der indeholder ordene „lyng“ og „kjær“, men disse synes jo at være det, endnu at vidne om, at folkesproget en gang var dansk i disse egne; måske det aller sidste spor.

Til sidst følger en udførlig litteraturfortegnelse, hvor det ved en første gennemgang kun er påfaldende, at Hugo Matthiesens „Middelalderlige Byer“ ikke er nævnet med Kapitlet „Slesvigs Blomstring og Fald“, aftrykt i dette tidsskrift juli 1928, side 1—14. Endelig indeholder bogen tre kort over „Den indre Sli“, „Markkort over landet ved Haddeby Nor“ og „Oldenborg“.

Bogen er udkommet hos Mühlau i Kiel og koster 6 mark, den har alle betingelser for at kunne være til god hjælp for enhver, der vil give sig af med Hedeby's og Slesvigs historie, med undersøgelser om og ved vort lands gamle sydgrænse.

Th.

Tønder Amts Centraltrykkeri

Østergade 40

Tønder

Telefon 141

Bog- og Akcidenstrykkeri
Formularlager - Bogbinderi

Sjældne antikvariske Bøger fremskaffes hurtigt og billigt gennem vor stadige Forbindelse med Ind- og Udlandets største Antikvariater.

Hans Becks Boghandel
(J. N. Jepsen)
Tønder.

Vi er altid Køber til ældre sønderjydske Litteratur.

Johs. Paulsen Schmidt's Boghandel, Tønder

Vestergade 67

Telefon 261

Stort Udvalg i Skønlitteratur, Fyldepenne, Æskepost, billige franske Raderinger og Lædervarer.

Hurtig

og præcis Besørgelse af alt indenfor Bog-, Kunst og Musik-Branchen fra Indland og Udland.

I VESTSLESVIG

bør man læse

VESTKYSTEN.

Bil-

Traktor — Motor — Maskin

Smøre-

Olier

Fedt, Vognsmøreise, Gear-
kasseolie og Drivremme

kun Ima Kvaliteter

CARL BORCH

Tønder

Telf. 44

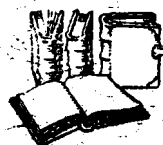
H. P. Lorentzen

V. J. Lund's Eftfl.

Bogbinderi og
Protokolfabrik

TØNDER

Østergade 40 Telf. 106 Over Gaarden

Alt Bogbinderarbejde
udføres hurtigt og solidt.

**LYS & KRAFT
RADIO**

STOREGADE 24 TLF. 378

N. PICULELL

Sønderjydske Maanedsskrift

Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, — i
Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen
i Tønder Kr. 1,50.